Krzysztof Firlej
Akademia Ekonomiczna w Krakowie

ROLA I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU WIEJSKICH GOSPODARSTW RODZINNYCH JAKO JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH POLSKIEGO AGROBIZNESU

THE PART OF COUNTRY FAMILY FARMS AS ORGANIZATIONAL INDIVIDUALS POLISH OF THE AGRIBUSINESS

Wstęp

W polskim agrobiznesie występują zróżnicowane jednostki i instytucje. W wytwarzaniu żywności uczestniczy sektor prywatny, państwowy i spółdzielczy. Jednostki gospodarcze występujące w agrobiznesie możemy podzielić na dwa typy podmiotów gospodarczych. Pierwszy z nich tworzą jednostki organizacyjne bezpośrednio produkujące żywność, a drugi jednostki obsługujące proces produkcji gospodarstw i przedsiębiorstw. W agrobiznesie można wyodrębnić jednostki organizacyjne, które same są producentami żywności, jak również takie, które prowadzą działalność usługową na rzecz rolnictwa.

W strukturze polskiego agrobiznesu występują indywidualne gospodarstwa chłopskie, jednostki prywatne poza rolnictwem, przedsiębiorstwa powstałe na bazie dawnych państwowych gospodarstw rolnych, a nazywane dzisiaj wielkoobszarowymi gospodarstwami rolnymi, przedsiębiorstwa partnerskie, spółdzielnie i spółki akcyjne (korporacje). Wśród nich najliczniejszymi są indywidualne gospodarstwa chłopskie, gdyż ich areał jest na ogół niewielki. Dochód uzyskiwany w indywidualnych gospodarstwach rodzinnych jest zwykle niewystarczający dla rolnika, gdyż rolnicy są zwykle nastawieni na niewielką skalę produkcji, co ogranicza motywację do realizowania postępu technologicznego zarówno z powodów finansowych jak i technicznych.

Według prognoz demograficznych GUS-u obecna dekada tj. w latach 1995-2005, będzie charakteryzowała się wzmożonym przyrostem osób w wieku produkcyjnym, przez co na rynku pracy mogą nastąpić znaczące zmiany. Duża ilość osób pragnących podjąć pracę w rolnictwie będzie implikować zmiany dotyczące struktury agrarnej, co przyczyni się do wzrostu wydajności pracy. Zaistniała sytuacja korzystnie wpłynie na pozostanie na wsi osób pragnących wcześniej podjąć pracę w mieście.

Zagospodarowanie przyrostu ludzi w wieku produkcyjnym i ograniczone możliwości likwidacji istniejącego bezrobocia będą w dwojaki sposób utrudniały zmiany struktury agrarnej. Z jednej strony nie wystarczy miejsc pracy w przemyśle dla pragnących odejść z rolnictwa, a z drugiej – zatrudnienie tak

olbrzymiej ilości ludzi powodować będzie silną konkurencję w pozyskiwaniu przez nich środków finansowych.[1]

Celem napisania niniejszego artykułu jest określenie roli wiejskich gospodarstw rodzinnych jako jednostek organizacyjnych polskiego agrobiznesu oraz wskazanie możliwości w zakresie ich rozwoju. Aktualnie indywidualne gospodarstwa rodzinne charakteryzuje niski stopień specjalizacji tych gospodarstw, co wpływa na słabą efektywność ich gospodarowania oraz ograniczenie w zakresie stosowanego postępu technologicznego. Wszystko to kreuje niestety słabą pozycję przetargową rolników na rynku. Sytuację tę może rozwiązać objęcie Polski instrumentami WPR, gdyż wszyscy rolnicy, zarówno zachodnioeuropejscy, jak i polscy, będą posiadali dostęp do programów wsparcia inwestycji, a przez to ich gospodarstwa będą stawały się lepiej wyspecjalizowane. Przemiany agrarne w Polsce zachodzą w sposób bardzo powolny, niemniej jednak należy zauważyć, że te najmniejsze gospodarstwa mają ugruntowaną pozycję w polskiej gospodarce, a ich właściciele dążą do utrzymania ich i przygotowują się do przyszłych warunków funkcjonowania w Unii Europejskiej. Polityka rolna prowadzona wobec indywidualnych gospodarstw rolnych musi uwzględniać je na mapie Polski i objąć instrumentami wspierającymi bieżącą działalność gospodarczą. Polska gospodarka musi zaakceptować wspieranie zróżnicowanej struktury produkcji rolniczej w gospodarstwach drobnych. Właściwa polityka rolna oraz tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich powiększy ich dochodowość i zachęci do prowadzenia przez osoby młode indywidualnych gospodarstw rodzinnych. Aby to zrealizować muszą zostać poddane radykalnym przekształceniom, tak jak ma to miejsce w krajach Unii Europejskiej – instytucje rynkowe, marketing oraz infrastruktura wiejska.

1.Gospodarstwa rodzinne w Polsce.

Gospodarstwo chłopskie, nazywane rodzinnym - w rozumieniu ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego z 11 kwietnia 2003 r. - to gospodarstwo rolne o obszarze nie mniejszym niż 1 ha użytków rolnych, prowadzone przez rolnika indywidualnego, w którym łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha. Przy ustalaniu powierzchni gospodarstwa rodzinnego uwzględnia się grunty własne oraz dzierżawione.

Rolnikiem indywidualnym jest osoba fizyczna:

- będąca właścicielem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych o łącznej powierzchni użytków rolnych nie przekraczającej 300 ha (limit ten dotyczy wszelkich nieruchomości rolnych, niezależnie od liczby posiadanych gospodarstw i miejsca ich położenia),
- prowadząca osobiście gospodarstwo rolne (podejmuje wszelkie decyzje dotyczące prowadzenia w tym gospodarstwie działalności rolniczej, przez którą rozumie się działalność wytwórczą w rolnictwie, w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym produkcji ogrodniczej, sadowniczej i rybnej) i posiadająca kwalifikacje rolnicze,
- zamieszkała w gminie, na obszarze której położona jest jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego.

Uważa się, że osoba fizyczna posiada kwalifikacje rolnicze, jeżeli jest odpowiednio przygotowana teoretycznie lub praktycznie do prowadzenia działalności rolniczej. Kwalifikacje teoretyczne posiada osoba fizyczna, która uzyskała wykształcenie rolnicze co najmniej zasadnicze, lub jakiekolwiek

[1] „*Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich dla Polski na lata 2004-2006*”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. s.26

wykształcenie średnie lub wyższe. Praktyczne kwalifikacje rolnicze posiada natomiast osoba, która osobiście prowadziła gospodarstwo rolne lub pracowała w gospodarstwie rolnym przez okres co najmniej 5 lat[2].

Obecne indywidualne gospodarstwa rodzinne posiadają cechy prywatnego przedsiębiorstwa, które jest podmiotem gospodarczym, a jego cel to dostarczanie dóbr i usług potencjalnym nabywcom oraz maksymalizacja zysku[3].

Ze względu na skalę, najwięcej w Polsce występuje indywidualnych gospodarstw chłopskich, które powszechnie są nazywane prywatnymi gospodarstwami rolnymi należącymi do pojedynczego przedsiębiorcy, zarządzającego swoim kapitałem produkcyjnym i handlowym. Przedsiębiorstwa prywatne w agrobiznesie charakteryzują następujące cechy:

- są to przedsiębiorstwa, których zakładanie i likwidacja nie nastręczają jakichkolwiek trudności,
- właściciel indywidualnego gospodarstwa chłopskiego zarządza nim jednoosobowo, ponosząc całkowicie nieograniczoną odpowiedzialność za jego prowadzenie,
- właściciel indywidualnego gospodarstwa chłopskiego ma poczucie własnej wartości, może być dumny z wykonywanej pracy, gdyż zaspakaja potrzeby ludzkie w zakresie wyżywienia,
- w indywidualnych gospodarstwach rolnych istnieje możliwość wypracowania znacznego zysku, który następnie jest rozdysponowywany przez właściciela według własnego uznania.

Oprócz powyższego F. Kapusta w swojej książce „Teoria agrobiznesu" zauważa, że nie każdy człowiek posiada cechy osobowe i kwalifikacje menedżerskie umożliwiające samodzielne prowadzenie indywidualnego gospodarstwa rolnego i traktowanie go jako placówki biznesu. Prowadzenie indywidualnego gospodarstwa rolnego napotyka na szereg trudności, z którymi musi zmierzyć się każdy przedsiębiorca. Wśród najważniejszych możemy wymienić:

1. posiadanie znacznego kapitału umożliwiającego rozwój gospodarstwa i dokonanie inwestycji w przyszłości,
2. indywidualną konieczność pokrycia strat w wypadku nieprzewidzianych sytuacji lub braku uzyskania wcześniej zaplanowanych zysków,
3. konieczność poniesienia całkowitej odpowiedzialności, która związana jest z prowadzeniem samodzielnej działalności gospodarczej, bezpośrednio związanej z występującym ryzykiem,
4. brak wystarczających zdolności menedżerskich, które umożliwiają zajęcie rolnikowi korzystnej pozycji na rynku,
5. brak kapitału uniemożliwia zatrudnienie wysoko wykwalifikowanej kadry zarządczej i pracowniczej,
6. w indywidualnych gospodarstwach rolnych szczególnie dotkliwy jest brak wystarczającej ilości czasu, koniecznej do realizacji wielu funkcji, jakie musi pełnić właściciel, np. prowadzenie ksiąg inwentarza, ksiąg rachunkowych czy podatkowych,
7. małe możliwości w zakresie otrzymywania świadczeń socjalnych, jakie przysługują pracownikom zatrudnionym na podstawie umowy o pracę,
8. posiadane przez właściciela środki kapitałowe nie zawsze pozwalają na stały rozwój firmy,
9. w indywidualnych gospodarstwach rolnych przedsiębiorca musi liczyć na własne siły i ponosi pełną odpowiedzialność za podjęte decyzje,
10. istnienie indywidualnych gospodarstw rolnych jest uwarunkowane długością życia właściciela, który zapewnia jego egzystencję.

---

[2] Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego z dnia 11 kwietnia 2003r.
[3] "Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska" Wydawnictwo Europa. Warszawa 1999.

Omawiając prywatne gospodarstwa rolne występujące w gospodarce rynkowej należy dokonać ich podziału na następujące grupy[4]:

1) drobne gospodarstwa, często chłopo – robotnicze, które produkują na własne potrzeby, a ze względu na swoją wielkość dostarczają niewielką ilość własnej produkcji na rynek;

2) średniej wielkości gospodarstwa dostarczające większą część swojej produkcji na rynek, które najczęściej nie zatrudniają najemnej siły roboczej (wielkość 5-7 ha);

3) większe obszarowo gospodarstwa towarowe, specjalizujące się w produkcji towarowej i sezonowo zatrudniające najemną siłę roboczą;

4) duże gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha tzw. farmerskie, które w dużych ilościach zatrudniają najemną siłę roboczą, produkują towary przeznaczone głównie do sprzedaży na rynku i posiadają duży stopień specjalizacji, dochodu i inwestycji;

5) wielkoobszarowe gospodarstwa kapitalistyczne nastawione na osiągnięcie jak największego zysku, z przeważającym zatrudnieniem najemnej siły roboczej, zarządzaniem sprawowanym przez właściciela lub wysoko wykwalifikowanego menedżera oraz posiadające duży stopień zintegrowania z przemysłem spożywczym i handlem.

2. Determinanty i ograniczenia prawne funkcjonowania gospodarstw rodzinnych

Ustawa z dnia 11 kwietnia o kształtowaniu ustroju rolnego i jej realizacja w praktyce ma służyć poprawie struktury obszarowej gospodarstw rolnych, przeciwdziałaniu nadmiernej koncentracji nieruchomości rolnych oraz zapewnieniu prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwach rolnych przez osoby o wymaganych kwalifikacjach. Omawiana ustawa stanowi realizację postanowienia art. 23 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w myśl którego gospodarstwo rodzinne ma być podstawą ustroju rolnego w Polsce.

Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego i zawarte w niej przepisy mają na celu ułatwienie wspierania przez państwo poprawy struktury agrarnej, która obecnie jest jednym z podstawowych czynników decydujących o niższej konkurencyjności polskiego rolnictwa w stosunku do rolnictwa Unii Europejskiej. W naszym kraju występuje niewielki procent gospodarstw średnich i większych, przy znacznie większym niż przeciętnie w Unii Europejskiej udziale gospodarstw o małym obszarze. W krajach Unii Europejskiej zmiany strukturalne rolnictwa w okresie powojennym zachodziły szybciej, niż w Polsce. Restrukturyzacja polskiego rolnictwa rozpoczęta we wczesnych latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia trwa do dnia dzisiejszego. W przededniu akcesji do struktur unijnych koniecznym jest przyspieszenie przemian struktury agrarnej polskiego rolnictwa, która wymaga większego niż dotychczas włączenia do tego procesu gruntów prywatnych. Wynika z tego, że grunty, pojawiające się w obrocie, powinny przede wszystkim służyć powiększaniu do rozsądnych rozmiarów istniejących gospodarstw prowadzonych przez rolników indywidualnych. Szczególną rolę ma w tym zakresie do spełnienia Agencja Nieruchomości Rolnych, gdyż ustawa stwarza możliwość kontroli transakcji dotyczących nieruchomości rolnych, których nabywcy nie spełniają kryteriów określonych w ustawie, np. nie są rolnikami indywidualnymi. Agencja Nieruchomości Rolnych może podjąć interwencję w uzasadnionych

[4] Fereniec J.: Ekonomika i organizacja rolnictwa. Wydawnictwo Key Text 1999, s.442.

wypadkach, gdy występują nieprawidłowości oraz wspomagać przepływ ziemi rolniczej w kierunku zgodnym z polityką państwa.

Ogólnie ustawa nie wprowadza żadnych ograniczeń jeśli chodzi o dzielenie gospodarstw i przekazywanie ziemi dzieciom, gdyż jest to nadal dozwolone. Należy zauważyć, że ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego już obowiązuje, choć nie ma do niej aktów wykonawczych, a w tegorocznym budżecie państwa nie zabezpieczono żadnych środków dla Agencji Nieruchomości Rolnych na zakup ziemi w ramach pierwokupu. Niestety brak aktów wykonawczych i jednolitej wykładni przepisów nowej ustawy sprawi, że mogą być one bardzo różnie interpretowane, a obrót ziemią na kilka najbliższych miesięcy zostanie zatrzymany.

Pomimo tego należy stwierdzić, że podstawowym celem wprowadzenia ustawy jest stałe ulepszanie i poprawianie dotychczasowej struktury agrarnej oraz przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji ziemi. Ustawodawca za główny cel przyjął wykreowanie właściwego kręgu osób, które mogą zajmować się prowadzeniem gospodarstw rodzinnych i posiadają odpowiednie kwalifikacje. Wartym zauważenia jest to, że ustawa przyjmuje dotychczasowy stan rzeczy za możliwy do zaakceptowania, a jej postanowienia są obowiązujące od momentu wejścia w życie.

3. Możliwości i kierunki rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce

Możliwości rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce są ograniczone. W tym kierunku podejmowane są radykalne kroki przez rolników i instytucje ich obsługujące. Generalnie można uznać, że możliwości rozwoju są trzy:

1. restrukturyzacja i modernizacja istniejących gospodarstw rodzinnych oraz ciągły zaplanowany, długofalowy proces ich przemian;
2. zrzeszanie się indywidualnych gospodarstw rolnych w grupy producentów rolnych;
3. wykorzystanie nadarzających się możliwości w zakresie wykorzystania okazji tworzonych przy realizacji Wspólnej Polityki Rolnej oraz Programów Wielofunkcyjnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (jak np. innowacyjne sposoby gospodarowania).

W momencie przystąpienia Polski do struktur unijnych można się spodziewać wzrostu efektywności działalności gospodarczej indywidualnych gospodarstw rodzinnych. Z funkcjonujących gospodarstw zostaną wyeliminowane najbardziej nieefektywne, co może doprowadzić do konieczności ich wcześniejszej reorganizacji lub rekonwersji zatrudnionych w nich pracowników. Upadek słabo funkcjonujących gospodarstw może doprowadzić do powstania w ich miejsce nowych, nowocześnie funkcjonujących przedsiębiorstw, które wybiorą korzystny kierunek swej działalności gospodarczej. Równocześnie zniesienie wszystkich utrudnień granicznych oraz zbliżenie instytucjonalnych warunków działania podmiotów gospodarczych w Polsce do obowiązujących w Unii, spowoduje wzrost wewnętrznej konkurencji na polskim rynku. Nie wszystkie polskie gospodarstwa rodzinne wytrzymają te ograniczenia, część z nich będzie musiała zmniejszyć produkcję, a pewna ich grupa ulegnie likwidacji. Perspektywicznie konieczne przekształcenia polskich gospodarstw rodzinnych spowodują poprawę ich efektywności i kontynuowanie rozwoju gospodarczego polskiego agrobiznesu w przyszłości.

Bardzo ważną kwestią w rozwoju indywidualnych gospodarstw rodzinnych jest pomoc ze strony ARiMR w przeprowadzaniu nowych inwestycji. Są to działania implikowane przez rynek i zachęcające młodych rolników do unowocześnienia swojego gospodarstwa oraz zajęcia znaczącej na nim pozycji. ARiMR realizuje te działania przez dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych. Kredyty te są i będą przeznaczane głównie na zakup gruntów rolnych, utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych

przez osoby, które nie ukończyły 40 roku życia, utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji zaakceptowanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Ministra Finansów programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa. Pozostała część kredytu jest przeznaczona na realizację przedsięwzięć w rolnictwie i działach specjalnych (wykorzystanie posiadanej bazy produkcyjnej gospodarstw rolnych i działów specjalnych poprzez rozpoczęcie lub zwiększenie produkcji), wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej znajdujących się na obszarach dotkniętych klęską suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, wymarznięcia, powodzi, pożaru lub plagi gryzoni. Następną formą wspierania indywidualnych gospodarstw rolnych jest stosowanie gwarancji i poręczeń kredytów przeznaczonych na realizację inwestycji, w tym podejmowanych przez młodych rolników. Należy również wspomnieć o działaniach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich" dotyczącego inwestycji w gospodarstwach rolnych, który dotyczy wspierania rozwoju obszarów wiejskich.

Oprócz wspomnianych działań realizowane będzie wspieranie restrukturyzacji gospodarstw rolnych o niewielkim potencjale ekonomicznym, przez co zakłada się poprawę konkurencyjności polskiego sektora rolnego indywidualnych gospodarstw wiejskich w warunkach integracji z UE. Założeniem tych działań jest poprawa możliwości inwestowania gospodarstw wiejskich, które posiadają niewielki potencjał ekonomiczny i prowadzą swoją produkcję najczęściej w celu samozaopatrzenia. Wsparcie finansowe umożliwi podjęcie działań inwestycyjnych generujących rozwój gospodarstwa i poprawę jego dochodowości. Za główny cel tych działań uważa się stabilizację sektora rolnego w naszym kraju. Proponowana pomoc gospodarstwom niskotowarowym będzie wypłacana w formie premii przez okres do pięciu lat. Wysokość pomocy finansowej będzie wynosić 1250 EURO dla jednego gospodarstwa, z pewnymi ograniczeniami, gdyż beneficjent będzie otrzymywał premię częściowo, po przedstawieniu osiągniętych celów cząstkowych dotyczących restrukturyzacji swojego gospodarstwa. Planowany budżet w zakresie finansowania restrukturyzacji gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2004-2006 przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Budżet i zakres finansowania restrukturyzacji gospodarstw rolnych (mln EUR)

Rok	**Kwota ogółem EUR**	**Udział UE (80%)**	**Udział Polski (20%)**
2004	44	35	9
2005	44	35	9
2006	44	35	9
Ogółem	**132**	**105**	**27**

Źródło: *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa, sierpień 2003

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku umożliwiła łączenie się rolników w grupy producentów rolnych. Określiła zasady organizowania się producentów rolnych w grupy producentów, ich związki oraz zasady i warunki udzielania ze środków publicznych pomocy finansowej związanej z ich

organizowaniem, jak również funkcjonowaniem. Osoby fizyczne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym i osoby fizyczne prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej mogą organizować się w grupy producentów rolnych w celu dostosowania produkcji rolnej do warunków rynkowych, poprawy efektywności gospodarowania, planowania produkcji ze szczególnym uwzględnieniem jej ilości i jakości, koncentracji podaży oraz organizowania sprzedaży produktów rolnych, a także ochrony środowiska naturalnego.

Grupa producentów rolnych prowadzi działalność jako przedsiębiorca mający osobowość prawną pod warunkiem, że:

1. została utworzona przez producentów jednego produktu rolnego,
2. działa na podstawie statutu lub umowy,
3. składa się z członków, udziałowców lub akcjonariuszy, z których żaden nie może mieć więcej niż 20% głosów na walnym zgromadzeniu lub zgromadzeniu wspólników,
4. osiąga co najmniej:
- w pierwszym roku działalności - 51%,
- w drugim roku działalności - 60%,
- w trzecim roku i następnych latach działalności - 75%, udokumentowanych przychodów ze sprzedaży produktów grupy wytworzonych w gospodarstwach jej członków,
5. określi obowiązujące członków grupy zasady produkcji, w tym dotyczące jakości i ilości produktów lub grup produktów oraz sposoby przygotowania produktów do sprzedaży[5].

Grupy producentów rolnych mogą być wspierane finansowo, a wsparcie może być udzielane na zakładanie i administracyjne koszty działania grup producentów przez okres 5 lat od momentu ich powstania (60 miesięcy od dnia wydania decyzji o uznaniu grupy przez wojewodę). Wsparcie finansowe ma być udzielane grupom producentów rolnych, które zostaną założone aby dostosowywać standardy produkcji i wykształcenia członków grup producentów rolnych. Zorganizowany w ten sposób system ma doprowadzić do centralizacji sprzedaży, jej przygotowania, konfekcjonowania dostaw do hurtowni, oraz ustanowienia wspólnych zasad w zakresie zapewniania informacji nt. produkcji, szczególnie w odniesieniu do zbiorów (plonów) i dostępności danych produktów rolnych.[6] Wsparcie finansowe będzie wynosić:

- 100.000 EURO - w pierwszym i drugim roku,
- 80.000 EURO - w trzecim roku,
- 60.000 EURO - w czwartym roku,
- 50.000 EURO - w piątym roku .

Pomoc finansowa będzie udzielona grupom producentów rolnych, które będą przystosowywać swoją produkcję i produkty do wymogów rynku, wspólnie dostarczać produkty na rynek oraz przygotowywać je do sprzedaży. W ten sposób na polskiej wsi rozwijać się będzie centralizacja sprzedaży i dostaw do dużych odbiorców. Koniecznym dla osiągnięcia tego celu będzie ustalenie wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności produktów. Proponowane wsparcie zostanie udzielone wyłącznie grupom producentów rolnych, które będą formalnie uznane przez

[5] *Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw*. Dz.U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983

[6] *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa, sierpień 2003.

wojewodę właściwego dla siedziby grupy. Wsparcie finansowe przeznaczone na zakładanie i koszty operacji administracyjnych, grupa producentów rolnych będzie mogła otrzymywać ze środków krajowych, jak też unijnych. Tabela 2 przedstawia dane dotyczące proponowanego budżetu działania w zakresie finansowania grup producentów rolnych.

Tabela 2. Budżet i zakres finansowania grup producentów rolnych (mln EUR)

Rok	**Kwota Ogółem**	**Udział UE (80%)**	**Udział Polski (20%)**
2004	5,5	4,5	1
2005	7,5	6	1,5
2006	9	7	2
Ogółem	**22**	**17,5**	**4,5**

Źródło: *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa, sierpień 2003

Wielu rolników stosuje innowacyjne sposoby gospodarowania. Za sposoby takiego postępowania można uznać stosowanie własnych strategii marketingowych. Przy wysokiej rozbieżności pomiędzy kosztami i cenami, rolnicy próbują podejmować własne przedsiębiorcze kroki, aby poprawić dochodowość swojego gospodarstwa . Objawia się to m.in. sprzedażą poza rynkową swoich produktów. Uważają, że najkorzystniej jest znaleźć bezpośrednią drogę do konsumenta. Konsumenci reagują na takie zachowanie rolników też pozytywnie. Wiedzą, że bezpośrednio u rolnika mogą zakupić świeże produkty, a ich zakup na łonie natury uznają za dodatkową zaletę. Drogi towaru od rolnika do konsumenta są w dalszym ciągu różnorodne. W naszej gospodarce egzystuje wciąż wiejski jarmark, na którym rolnicy sprzedają płody rolne. Tego rodzaju sprzedaż jest dla wielu rolników nadzwyczaj korzystna i opłacalna, ponieważ sprzedają tam znaczne ilości swoich towarów. Żniwa oraz jesienny zbiór płodów rolnych wykonywane są w Polsce zazwyczaj we własnym zakresie przez rolników, co świadczy o chęci obniżenia przez nich kosztów tych prac. Wzrasta ilość i różnorodność towarów w tzw. sprzedaży objazdowej. Jest ona dla wielu rolników opłacalna i stanowi niewielki koszt. Jeśli istnieją ku temu możliwości, niektórzy z konsumentów zaopatrują się bezpośrednio u rolników. Wreszcie niektórzy rolnicy zaopatrują w swoje produkty specjalistycznych odbiorców (np. restauracje, stołówki, domy starców itp.).

Następną możliwością w zakresie otrzymania dofinansowywania jest działanie na rzecz dostosowywania gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej. Głównymi celami w tym zakresie jest poprawa warunków produkcji rolnej oraz ułatwienie przystosowania gospodarstw do standardów w dziedzinie ochrony środowiska, jak również zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i warunków ich utrzymania. Gospodarstwa rodzinne będą mogły uzyskać pomoc, jeśli podejmą działania związane z dostosowaniem się do standardów dla których obowiązuje okres przejściowy lub *vacatio legis* w prawie krajowym**,** pod warunkiem, że przyznanie wsparcia nie będzie służyć zwiększeniu skali produkcji. Szczególnie dotyczy to dostosowania strukturalnego gospodarstw produkujących mleko, dostosowania ferm kur niosek, wyposażenia gospodarstwa w urządzenia do składowania nawozów naturalnych zgodnie z Ustawą o nawozach i nawożeniu. Będzie to pomoc trzyletnia. Budżet przeznaczony na dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych do standardów obowiązujących w Unii

europejskiej przedstawia tabela 3. Orientacyjną zbiorczą tabelę finansową Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 przedstawia tabela 4.

Tabela 3. Budżet przeznaczony na dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych do standardów obowiązujących w Unii europejskiej (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	56	45	11
2005	72	58	14
2006	87,5	70	17,5
Ogółem	**215,5**	**173**	**42,5**

Źródło: *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa, sierpień 2003

Podsumowanie

Rola wiejskich gospodarstw rodzinnych jako jednych z najważniejszych jednostek organizacyjnych polskiego agrobiznesu jest bardzo znacząca. Jeszcze większa stanie się w momencie przystąpienia Polski do struktur unijnych. Należy wziąć pod uwagę, że indywidualne gospodarstwa rodzinne posiadają zazwyczaj małą powierzchnię upraw, a uzyskiwany w nich dochód jest niezadowalający. W Polsce indywidualni rolnicy są nastawieni na małą skalę produkcji, co ogranicza też zachętę do realizowania postępu technologicznego, zarówno z powodów finansowych jak i technicznych. Polskie rolnictwo posiada swój specyficzny charakter, gdzie indywidualne gospodarstwa rolne w większości prowadzą produkcję wielokierunkową i stosują metody ekstensywne.

Główną słabością polskiego rolnictwa jest rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw, które pociąga za sobą niekorzystne skutki ekonomiczno – społeczne. Polski rolnik prowadzący indywidualne gospodarstwa rolne nie jest w stanie wypracować dochodu wystarczającego na utrzymanie jego rodziny. W indywidualnym gospodarstwie rolnym nie prowadzi się na bieżąco koniecznych inwestycji oraz nie akumuluje kapitału na przyszłość, aby odtworzyć ich majątek i podnieść w przyszłości efektywność gospodarowania. Niekorzystnie wygląda jakość wytwarzanych produktów. Aby temu zaradzić należałoby opracować wieloletnie strategie rozwoju dla wszystkich jednostek polskiego agrobiznesu uwzględniając ich formę organizacyjno – prawną, jak również możliwości funkcjonowania na wysoko konkurencyjnym rynku Unii Europejskiej.

Tabela 4. Orientacyjna zbiorcza tabela finansowa planu w mln EURO.

Rok	2004		2005		2006		Razem	
Priorytet/Działanie	**Krajowe środki publiczne**	**EAGGF**	**Krajowe środki publiczne**	**EAGGF**	**Krajowe środki publiczne**	**EAGGF**	**Krajowe środki publiczne**	**EAGGF**
Priorytet 1.1. Zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw								
Renty strukturalne	33	133	47	187	60	241	140	561
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	9	35	9	35	9	35	27	105
Wspieranie grup producentów rolnych	1	4,5	1,5	6	2	7	4,5	17,5
Razem Priorytet 1.1	**43**	**172,5**	**57,5**	**228**	**71**	**283**	**171,5**	**683,5**
Priorytet 2.1. Wyrównywanie szans rozwoju obszarów wiejskich								
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	73	293	73	293	73	293	219	879
Priorytet 2.2. Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych walorów obszarów wiejskich								
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych	11	42	18,5	74	26	106	55,5	222
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	11	45	14	58	17,5	70	42,5	173
Priorytet 2.3. Zwiększanie lesistości kraju								
Zalesianie gruntów rolnych	5	19	5	20	6	24	16	63
Razem Priorytet 2.1, 2.2, 2.3	**100**	**399**	**110,5**	**392**	**122**	**1193**	**222**	**1337**
Pomoc techniczna	2	8	1,5	6	1,5	6	5	20
Razem	**145**	**579,5**	**169,5**	**679**	**195**	**782**	**509,5**	**2 040,5**
Krajowe środki Publiczne + EAGGF	**724,5**		**848,5**		**977**		**2 550**	
Uzupełnienie płatności bezpośrednich	49	195	43	171	34	136	126	502
Suma	**194**	**774,5**	**212,5**	**850**	**229**	**918**	**635,5**	**2 542,5**
PL + EFOiGR	**968,5**		**1 062,5**		**1 147,0**		**3 178,0**	

Literatura:

1.Fereniec J.: *Ekonoimka i organizacja rolnictwa.* Wydawnictwo Key Text 1999.
2.Kapusta F.: *Teoria agrobiznesu* część 1, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu 2001.
3.*Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich dla Polski na lata 2004-2006*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. s.26.
4. *Słownik Encyklopedyczny.* Edukacja Obywatelska Wydawnictwo Europa. Warszawa 1999.
5.*Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego z dnia 11 kwietnia 2003r.*
6.*Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw*. Dz. U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983.

Streszczenie:

ROLA I MOŻLIWOŚCI WIEJSKICH GOSPODARSTW RODZINNYCH JAKO JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH POLSKIEGO AGROBIZNESU

W przedstawionym artykule autor określił rolę i możliwości wiejskich gospodarstw rodzinnych jako jednych z najważniejszych jednostek organizacyjnych polskiego agrobiznesu. Na wstępie scharakteryzowano rolników posiadających indywidualne gospodarstwa rodzinne w Polsce, którzy są nastawieni na niewielką skalę produkcji, co ogranicza też zachętę do realizowania postępu technologicznego, zarówno z powodów finansowych jak i technicznych. Następnie scharakteryzowano determinanty i ograniczenia prawne funkcjonowania gospodarstw rodzinnych ze szczególnym uwzględnieniem ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego. W dalszej części scharakteryzowano możliwości i kierunki rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce, gdzie szerzej omówiono możliwości w zakresie pozyskiwania środków finansowych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Summary:

THE PART OF COUNTRY FAMILY FARMS AS ORGANIZATIONAL INDIVIDUALS POLISH OF THE AGRIBUSINESS

In the introduced article author propels as the one of the most important organizational individuals the problems of part of country family farms of Polish agrobiznes. Individual family farms possess the usually small surface of tillages, and income in them be got the most often insufficient for farmer. The individual farmers be set on small scale of production, which limits the encouragement to realizing the technological progress also, both with financial reasons how and technical. It farming in article was have self - characterized was individual family farms as well as only farmer as dealing with in them person as well as their owner. It in large part was has taken an attitude also to valid at present law about agricultural system. The article sums up on the consideration the possibility and directions of development of Polish family farms in conditions of full membership, in European Union.